

Szuhomlinszkij a következőkben is: „Az ember szellemi fejlődését egyre kevésbé az határozza meg, hogy mit tart meg az emlékezetében, hanem inkább az, hogyan tud eligazodni az ismeretek végtelen tengerében, hogyan tudja felhasználni azokat az eszközöket, amelyek segítségével az emberiség az ismereteit őrzi (361. old) – elérkezett az ideje annak, hogy átszervezzük az oktatási folyamatot úgy, hogy abban a szellemi erőfeszítésnek csak jelentéktelen része jusson az emlékezetbe vésésre: a fő erőfeszítést az átgondolásra, a megértésre, az ismeretek önálló kibontakozására irányuljon; az ismeretszerzés ne legyen a szellemi munka végcélja, hanem a világ megismerésének és megváltoztatásának eszközévé váljék.” (363. old.)

Olyan pedagógiai axiómák ezek, amelyek *Spencer* és *James* óta foglalkoztatják a pedagógiai gondolkodókat, és hallatlanul aktuálisak ma, különösen az információrobbanás korszakában. Felesleges bármit is hozzátennünk ezekhez a gondolatokhoz.

Csupán annyit szeretnék megjegyezni, hogy ezek a nagyon korszerű követelmények *Szuhomlinszkij* esetében *nem elvont, a valóságot szem elől tévesztő „követelménytámasztások”, hanem a saját nevelői, iskolai praksisában alaposan kipróbált és jelentős részben igazolódott evék.* Ezt dokumentálja a kötet valamennyi tanulmánya. Akár a kommunista eszmeiség neveléséről, akár a munkára nevelésről vagy az erkölcsi, esztétikai közösségi nevelés módszereiről ír, szinte tantárgyakra bontva dokumentálja, hogyan lehetséges a jelölt feladatok életteljes megvalósítása az iskolai gyakorlatban.

Aki komolyan veszi a szocialista embernevelést és úgy akarja tanulmányozni a pedagógiát, hogy az mindennapi nevelőmunkájában hatékonyá váljék, feltétlenül el kell hogy olvassa ezt a kötetet. Ezért elismerés illeti a kötet összeállítóját, *Arató* Ferencet, aki jól eligazító bevezetőt is írt a tanulmányok elé.

Befejezésként szükségtelen minden elméleti összefoglalás. Legyen elég idézni *Szuhomlinszkij* néhány gondolatát az esztétikai nevelésről. Ez egyben kifejezi személyiségelméleti elgondolásainak igazi humanizmusát, marxista–leninista szellemét: „Az ember akkor vált emberré, amikor meghallotta a levelek susogását és a tücsök zenéjét, tavasszal a patakok csobogását, a pacsirta ezüst hangocskáinak csengését a végtelen nyári égen, a hópolyhek zizegését és a kint tomboló hóvihart, a hullám gyöngéd csobbanását és az éjszaka ünnepélyes csöndjét, meghallotta és lélegzetvisszafojtva, évszázadokon és évezredekken át hallgatja az élet csodálatos zenéjét. Tanuld meg te is hallgatni ezt a zenét, tanulj meg gyönyörködni a szépben!”

Ezért választottam mottóként *Goethé*nek, a múlt nagy humanistájának szavait: „... szürke minden elmélet, barátom, de zöld az élet aranyos fája” – ez az elv lüktet át *Szuhomlinszkij* valamennyi tanulmányán.

JUHÁSZ FERENC

A SZÉCHENYI-GYŰJTEMÉNY KATALÓGUSA

Sokféle szerepben van jelen a magyar művelődés történetében *Széchenyi* István: mint intézmények alapítója és mecénása; mint a korszerű hazai oktatás- és nevelésügy ösztönzője és propagátora; s mint „nemzetnevelő”, a reformkori magyar társadalom legjobbjainak iránymutatója, követendő példája vagy éppen szenvedélyes vitapartnere. Már pedagógia-történetírásunk kezdetétől fogva, majd pedig főképpen *Imre* Sándor nagyszabású és nagyhatású monográfiája (*Széchenyi* István nézetei a nevelésről. Bp. 1904.) nyomán min-

den jelentősebb magyar pedagógiatörténet reformkor-fejezetében tekintélyes helye van Széchenyi Istvánnak.

A Széchenyi-kutatók – köztük a pedagógiatörténet Széchenyi-alakját kutatók – értékes segítséget kaptak a közelmúltban: megjelent a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában őrzött Széchenyi-gyűjtemény katalógusa, ezzel is emlékezve az MTA Könyvtára alapításának 150. évfordulójára.¹ A terjedelmes kötetet – hosszú évek munkájának eredményeként – *Körmendy Kinga*, az MTA Könyvtárának tudományos munkatársa állította össze.

A kötet bevezetésében *Csapodi Csaba*, a kéziratár ny. vezetője mutatja be a gyűjteményt, keletkezésének és gyarapodásának történetét az Akadémia 1869. október 5-i „összes-ülésének” határozatától napjainkig, s tájékoztat arról is, hogy ezen a gyűjteményen kívül hol található még Széchenyi-dokumentumok.

Maga a katalógus jól áttekinthető rendben ismerteti az MTA Könyvtárának kéziratárában tanulmányozható Széchenyi-anyagot.

A gyűjtemény első nagy része a *Széchenyi István* életére vonatkozó iratokat tartalmazza (köztük például apjának, a könyvtáralapító *Széchenyi Ferencnek* intelmei fiához, vagy *Széchenyi István* iskolai bizonyítványai, amelyek egykori tulajdonosuktól függetlenül is érdekes iskolai ügyirattörténeti dokumentumok). A második rész a közéleti tevékenységével kapcsolatos iratanyagot foglalja magában, ebben az egyik legterjedelmesebb köteg a Magyar Tudományos Akadémiával kapcsolatos. A harmadik részben kapott helyet *Széchenyi István* levelezése: hatalmas mennyiségű saját levele, valamint a hozzá írt levelek tekintélyes száma is bizonyítja mozgalmas, tevékeny életét, nyitott szellemiségét. A gyűjtemény további, ugyancsak terjedelmes részeiben naplói, jegyzetkönyvei; a műveivel kapcsolatos feljegyzések, töredékek; különféle képek és ábrázolások, a Széchenyi-kultusz dokumentumai s más egyéb szerepelnek.

A katalógus neveléstörténeti kutatásra inspiráló jellegét néhány példával szeretném illusztrálni. A pedagógiatörténeti szakirodalom korábban *Széchenyi* és a nagy hazai óvodaszervező, *Brunszvik Teréz* között valamiféle személyi vagy elvi ellentétet tételezett fel.² Néhány évvel ezelőtt azonban *Zibolen Endre* – az OSzK egyik dokumentumára hivatkozva – rámutatott arra, hogy a *Brunszvik Teréz* által összehívott, óvodákat szervező testület 1830. június 23-i ülésén *Széchenyi István* is részt vett,³ a jelenléti ívet az *Óvodai Nevelés* 1975. decemberi száma fotomásolatban közölte.⁴ Ez a szervező testület azonos volt azzal a Nemzeti Egyesülettel, amelynek 1830–1832 közötti történetét nemrég *Horváthné Pereszlényi Éva* írta meg.⁵

Most viszont – felítve *Körmendy Kinga* kitűnő katalógusát – a 120. oldalon *K 302/8–13.* sz. alatt a következőket olvashatjuk: „*Brunszvik Teréz* levele *Széchenyi Istvánnak*. Buda, 1829. jún. 12. 2 f. Ném. Mellette a Kisdedóvó Intézetek Terjesztő Egyesület aláírási ívei és nyomtatványai. 5 db. 10 f. Magyar és német.”

¹ *Körmendy Kinga*: A Széchenyi-gyűjtemény. Bp. 1976. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára kéziratárának katalógusai. 9. sz. Sorozatszerkesztő: *F. Csának Dóra*.

² *Rapos József*: *Brunszvik Teréz* grófnőgynek, a legnagyobb magyar honleánynek élete és műve. Pest, 1868. 73–74.

³ ³ *Zibolen Endre*: Óvodai hétköznapiak a régi Pest-Budán. Az Országos Pedagógiai Könyvtár évkönyve. 1963–1964. Bp. 1965. 106.

⁴ *Óvodai Nevelés*, 1975. 449. Alulról a harmadik név: „Gr. Steph. Szechenyi”.

⁵ *Horváthné Pereszlényi Éva*: *Brunszvik Teréz és az óvodákat terjesztő „Nemzeti Egyesület”*. Ma és holnap (Székesfehérvár), 1975. 1. sz. 1–57.

*Brunsvik Teréz e német nyelvű levéllel Széchenyit a krisztinavárosi óvoda megtékin-
tésére invitálja, egyben adományokat is kér tőle az óvodaügy céljaira. A levél magyar
fordítása a következő:*

Méltóságos Gróf!

A nádor-főherceg ő királyi felségének védnöksége alatt, és főmagasságú neje és mások adományai révén a korai nevelést hazánkban létrehozó és terjesztő egyesület a múlt év júniusában abba a helyzetbe jutott, hogy berendezhetett egy szegény gyermekek iskoláját mint mintaiskolát, amely most százötvennél több 5 évesnél fiatalabb gyermeket számlál. – A hatás máris meglepő, eredmény- és áldásteli, de csak szemtanúk tudnak a hihetetlennek tűnő dolog valóságáról meggyőződést szerezni.

Ezért szeretném meghívni: szíveskedjék ezt [az intézetet] személyes megjelenésével megtisztelni, hogy meggyőződjék az ügy szelleméről és lényegéről. Példájára máris három hasonló jellegű iskola jött létre, amelyek mindegyikében száznál több gyermek talál szeretetteljes gondozást, foglalkoztatást, oktatást és célirányos játékokat.

Bátorkodom hát Méltóságodat arra kérni, támogassa kegyesen szeretetteljes adományaival ezeket a felvirágozó intézeteket.

A nagy tettéből fakadó, elmaradhatatlan áldás ki fog áradni a kései utókorra, és a reá való emlékezés egész életét felmagasztosítja.

A világ végül is tűzben pusztulna el, ha egyetlen nemes sem élne benne, és ha az örök emberség csírája nem lenne a gyermekben. Hazánk nagy lesz, ha ügyelünk erre a csírára, és megelőzzük az emberség eltorzítását és eltiprását.

Bensőséges tisztelettel zárom soraimat, bizakodva, hogy meghallgatásra találok, és maradok Méltóságod

híve

Buda, 1829. június 12-én.

Brunsvik Teréz grófnő

Az eredeti szöveg:

Hochgeborener Graf!

Unter dem Schutze S[e]i[n]e[r] Königl. Hoheit des Erzherzog Palatin's, und durch huldreiche Beiträge seiner durchlauchtigsten Frau Gemahlin, und Anderer, ward der Verein zur Begründung und Verbreitung frühzeitiger Erziehung im Vaterlande in den Stand gesetzt, in Junij vorigen Jahres eine Armen-Kleinkinderschule als Musterschule einzurichten, welche jetzt über hundert fünfzig Kinder unter 5 Jahre zählt. Überraschend [? Ueberraschend], erfolg- und segensreich sind bereits die Wirkungen, doch nur Augenzeugen können sich von der Wirklichkeit des unglaublich Scheinenden überzeugen.

Daher meine Einladung: Sie möchten dieselbe mit Ihrer Gegenwart beehren, um sich von dem Geist und den [? dem] Wesentlichen der Sache zu überzeugen. Bereits sind als Nachahmung dreij andere Schulen ähnlicher Art entstanden, in welcher jeder über 100 Kinder liebevolle Pflege, Beschäftigung, Unterricht und zweckmäßige Spiele finden.

Ich wage nun Euer Hochgeboren zu bitten, diese aufblühenden Anstalten mit liebevollen Beiträgen gnädigst zu unterstützen.

Der aus Ihrer großen That erfolgende, unausbleibliche Segen wird sich in die späteste Nachwelt ergießen und das Andenken daran Ihr ganzes Leben verherrlichen.

Die Welt würde am Ende sengend [?] vergehen, lebete kein Edler in ihr, und wäre der ewige Menschenheit nicht im Kinde. Wir werden ein großes Vaterland haben, wenn wir diesen Keim beachten und dem Verbilden und Zertreten des Menschlichen zuvorkommen.

Ich schließe mit inniger Hochachtung und Zuversicht, Gewährung zu finden und geharre Euer Hochgeboren

Ofen, am 12-ten Juni 1829.

ergebene Therese Gr. Brunsvik

Valószínűleg ugyanezzel a szöveggel küldte el másoknak is az invitáló levelet *Brunszvik Teréz*. A sajátkezűleg írt levélben számos helyesírási és nyelvtani hiba van, ezeket valaki később kijavította. A hibák nyilván a másolás közben estek.

A *Széchenyi*hez küldött levélhez azonban hevenyészettebb írással még utóiratot is illesztett a grófnő, ebben – ismerve *Széchenyi* Anglia iránti érdeklődését – angliai példára hivatkozik.

„Emberbaráti érzelmű föméltóságodban mély érzéseket fog kelteni, ha ebben a könyvben – *Über frühzeitige Erziehung der Kinder und die englischen Kleinkinderschulen von Wilderspin und Wertheimer* – elolvassa az angliai sikereket és eredményeket: ott néhány esztendő alatt 600 hasonló óvodát nyitottak a felnövekvő szegény generációk számára.”

„N. Sig. Euer Hochgeboren menschenfreundliches Gemüt wird innig bewegt sich fühlen in dem Buche: ‚Über frühzeitige Erziehung der Kinder und die englischen Kleinkinderschulen von Wilderspin und Wertheimer‘, die Erfolg und Resultate in England nachzulesen, wo in einigen Jahren über 600 ähnliche Asyle der unschuldigen heranblühenden Generation eröffnet wurden.

Die Bücher dieser Anstalten sind übrigens in meiner Verbindung mit den Frauen . . . (olvashatatlan szó).

E levélből megtudjuk, hogy *Brunszvik Teréz* már 1828 tavaszán megszervezte a korai nevelést hazánkban létrehozó és terjesztő egyesületet (Verein zur Begründung und Verbreitung Frühzeitiger Erziehung im Vaterlande), ez volt tehát az óvodai Nemzeti Egyesület elődje.

A levél mellett egy gyűjtőív (Verzeichnis der eingesammelten Beitrage zur Deckung der Kleinkinderschul Anstalten), valamint kéziratot terjedelmes ismertetés az óvodákról (Gedrängte Uebersicht von der Leitung und dem Zwecke der Bewahr – und Erziehungs Anstalten für arme Kleine Kinder, oder so genannte Klein-Kinder Schulen), valamint egy nyomtatott kisalakú gyűjtőív található, továbbá két magyar nyelvű kötelezvényűrlap. Ez utóbbiak azonban már az 1834-ben megalakult Terjesztő Egyesületbe való belépés űrlapjai.

Nem tudjuk, hogy mit válaszolt, válaszolt-e egyáltalán *Széchenyi* erre a levélre, de az 1830. június 23-i gyűlésen való részvétele az óvodaszervezés és – terjesztés ügyével való rokonszervezését bizonyítja.

Ismerjük viszont *Széchenyi*nek azt a magyar nyelvű levelét – az új katalógusból tudjuk, hogy másolata a gyűjteményben *K 210/1/1 79*. – található, amelyet 1835. október 22-én írt Pozsonyból *Brunszvik Teréz*nek, aki alighanem valamiféle festőiskolára gyűjtött ekkor adományokat. *Széchenyi* igen szívélyes hangon válaszolt a grófnőnek:

Gróf Brunszvik Therese kisasszonynak.

Tisztelt Grófné!

E' f. évi october 9-én írt becses sorait néhány nappal vettem ezelőtt. Feltornyosult munkáim válaszomat ez óráig hátráltatták.

Nagysás Grófné! Noha nem szeretem, sőt elveim ellen van, pénzbeli tehetségeimet eldibolnálni, s így egyeseket pártolásom alá venni nem szoktam; jóllehet honunknak igazi színe nincs, és ekép a festés csekély ítéletem szerint a napi rendtől még felette távul esik, s ámbár legutolsó garasomnak is van bizonyos helye már, hova annak okvetlen folynia kell, – azért Nagysád iránt – őszinte tiszteletem bemutatása végett – mégis kivételt akarok tenni magam alkotta rendszabásaimban, s ide mellékelve csatlom a hozzám irányzott

aláírási ívet, mellyel évenkénti 50 pengő-forint hozzájárultam mutatkozik, s pedig az 1836, 7 és 8 évekre.

Vegye Nagysád hódolatom e bebizonyítását nyájas leereszkedéssel, míg Nagysádhoz személyesen leend szerencsém, ki vagyok Nagyságodnak legalázatosb szolgája

Pozsony Octob. 21-én 1835.

gr.Széchenyi István

De még egy harmadik *Brunszvik*-dokumentumot is találunk a gyűjteményben, s ez sem érdekesség nélkül való. A katalógus arról tájékoztat, hogy a *K 305/120.* sz. irat egy „*Brunszvik Teréznek írt levél megnevezetlentől. (1825 után)*”. A négyoldalas német nyelvű levél írójának személye a szövegből nem derül ki.

Rapos József ismert művében említette, hogy *Brunszvik Teréz* kapcsolatban állott *Edward Reed* angol lelkésszel, akinek egyik leveléből magyar fordításban részleteket is közölt.⁶ Ez a levél 1830 augusztusában kelt, s benne éppen a fentebb említett óvodai Nemzeti Egyesület szervezésére biztatja a grófnőt.

Rapos az eredeti levélnek talán a *Brunszvik Teréz* által készített német fordítását használta fel a magyar közléshez, az angol eredetiről nem tudunk. A *Széchenyi-gyűjtemény K 305/120. sz. irata viszont kétségtávolan a Reed-levél német fordítása, szövegének összevete* a *Rapos* által nyújtott magyar fordítással ezt nyilvánvalóvá teszi.

De hogyan került ez a levél a *Széchenyi-iratok* közé? Szövegében többször is előfordul *Széchenyi* neve – *Rapos* ezeket a részeket nem közölte –, sőt a levélíró azt ajánlja, hogy *Széchenyi* legyen a Nemzeti Egyesület titkára. Talán éppen *Brunszvik Teréz* juttatta el ezt a másolatot *Széchenyi*hez?

*

Tovább találóva a katalógusban, újabb – a reformkor neveléstörténetéből jól ismert – nevekre bukkanunk. A velük kapcsolatos iratok mind *Széchenyinek a korabeli magyar művelődésügyben betöltött főkszűfűncióját, gyűjtőpontszerepét* dokumentálják.

1831. február 2-án kelt levelével (*K 203/158–162.*) például *Edvi Illés Pál*, az 1836-ban megjelent népszerű népiskolai módszertankönyv későbbi szerzője kereste fel a Pápa melletti *Vanyoláról Széchenyit*:

Méltóságos királi kamarás és Gróf úr, Kegyes Jóakaró uram!

Végrűl megnevezett, noha személyesen ismételten, bátorkodom járulni Nagyságod Eleibe, és hirdetni Nagyságodnak azt az elragadtatással határos mély tiszteletét, mellyel Nagyságod Hazafiúi Érdemei eránt mi Pápa-vidékiek is viseltetünk. Különösen a magam részéről rég óhajtoztam arról bizonyoságot tenni Nagyságodnak, mely tiszteletemnek csekély zálogául mostan ide zárva meg küldöm Nagyságodnak, nyomtatás alá szánt apró dolgozataimat, – oly reménnyel hízeltedvén magamnak, hogy azokat (mint talán részint Nagyságod előtt újságokat is) figyelmére méltatandja Nagyságod. A dolgozatok pedig ím e következők:

1. A magyar Tíz Parantsolat. Ezt éppen akkor tájban írtam, midőn Nagyságod ama *Classicus* könyvűnkén a Hitelen dolgozni méltóztatott. Még 1829-be küldöttem a Tudományos Gyűjteménybe, meg is fordult a Censúrán, de vissza-igazítottat.

2. Két híres angol dalt, textussal és fordítással.

3. A Marseille-i hymnust textussal és fordítással.

4. A leg újabb francia lázadás alkalmával készűlt francia dalt magyar fordítással.

Mind a mellyeket, mivel magyar folyó-írásban kinyomtatva látnom alig lehet: kéziratban kívántam közölni Nagyságoddal. Nagy fogna lenni örömem, ha Nagyságod tetszését megnyerhetnék . . .

⁶ *Rapos* i.m. 64–67.

A 4. pont alatt küldött dal a *La Parisienne* „par Casimir Delavigne, après le 30. Juillet 1830.”. Az 1830. párizsi júliusi forradalom hullámverése ez egy dunántúli faluban, s ami különösen érdekes: a forradalmi dalt éppen *Széchenyinek*, a *grófnak* küldte el fordítója.

Terjedelmes előterjesztést készített *Széchenyi* számára 1837. december 1-i kelettel a hazai műszaki oktatásért küzdők egyik vezéralakja, *Vallas Antal* (*K 209/43.*): „Memorandum a tudományos szellem és az ipar kifejllesztésére alkalmas módok iránt.” Részletes külföldi áttekintés után a különféle reáliskola típusok lehetőségeit ajánlja *Széchenyi* figyelmébe a tudós szerző.

A székelyudvarhelyi református kollégium vezetője azt kérte *Széchenyitől*, hogy küldje el könyvtárak számára saját könyveit. A válasz *K 200/2.* sz. alatt található:

Nagyérdemű Tanító Ur!

Méltóságos gróf *Széchenyi István* úr megbízottától ő nagyságának e f. évi január 3-ikán Önhez intézett válasza következtében szerencsém van ezennel ide mellékelve ő nagyságának eddig külön megjelent minden munkájából egy-egy példányt, összesen 7 darabban által küldeni a Székely Udvarhelyi ev. reform. Collegium számára. Ki magam ajánlása mellett teljes tisztelettel vagyok Nagyérdemű Tanító Urnak alázasatos szolgája

Pest, Martius 12. 1839.

Tasner Antal titoknok

A könyvek között volt a „*Hite!*” is. *Andrássy György* gróf 1831. október 12-i levelében (*K 202/12.*) az ekkor kirobbant parasztmozgalmakkal kapcsolatban egyik ismerősük híradásáról számolt be *Széchenyinek*: „. . . Ötvös többi között beszélte: hogy a Lázadó Helységek egyikében a Hitelből praelectiókat [felolvasásokat] tartottak.”

A magyar nyelv terjesztése ügyében tevékenykedő pesti katolikus kispapok Magyar Iskolája két levelet is írt *Széchenyinek* az egyiket 1837. június 18-án, a másikat 1839. szeptember 20-án, mindkettő mellé az általuk fordított magyar nyelvű könyveket mellékeltek. (*K 207/162–163.*)

„. . . Bölcs belátásánál fogva átlátta Méltóságod – írták –, hogy valódi hazafi csak erkölcsös ember lehet, hogy az erény lángoló szeretete szülője a hazafiságnak, alapja a közboldogságnak, szóval tudta, nyilvánította s tetteivel bebizonyította Méltóságod: miben áll kötelességeinek egész tartalma, s hogy az nem egyéb, mint szép sorsunk – mely a kegyes Istennek ajándéka – férfias föntartása egy részről, a haza diszére s fölemelkedésére buzgó törekvés más részről. Ezek folytában találva monda, s utána mi is szívünk mélyéből mondjuk: ez teszi az igazi, el nem fajult jó Magyar élet körét.”

Végül egy irat, amelyet Döblingben vett kézbe *Széchenyi*, életének végefelé: *a pesti egyetem hallgatóinak kérvény-fogalmazványa a magyar oktatási nyelv érdekében*, „Pest, 1859. október” keltezéssel (*K 305/1.*).

„Alólírottak, a magyar nemzet gyermekei, s egyetemi tanulók Pesten, már több év óta azon szerencsétlen helyzetben vannak, hogy a célt, mely őket a főiskolára ide vezette, egészen tévesztve – még öt költséges esztendő elteltével az egyetemet oda hagyni kénytelenek a nélkül, hogy a legtöbb és legfőbb tudományokban valami előmenetelt tehettek volna, mert az előadások legnagyobb része oly nyelven tartatik, melyet a tanuló ifjúság részint épen nem, részint nem oly mértékben ért, hogy azokat a legszűgübb figyelem, s a legerősebb tanulási ösztön mellett is magáévá tesse.

Miután azonban a Felséges Uralkodó legközelebb a gymnasiumokat azon kegyelmes rendelettel megajándékozni méltóztatott, hogy azokban az ifjúság *nemzetiségi többsége* döntse el a tannyelvet – felbátorítva érezzük mi is magunkat, a magas kormányhoz a magyar királyi pesti egyetemre nézve e

hasonló kegyes és igazságos intézkedés mielőbbi kibocsátása végett folyamodni, hogy így azon szent célt, melynek a halhatatlan emlékezetű Mária Theresia királyné, Pázmány Péter, Lippay György és Széchenyi György magas Primások dús alapítványakkal a magyar egyetemet szentelék, elérni lehessen, s Haza és Fejedelem a tudomány valódi előremenetelének, mi pedig saját boldogulásunknak örvendhessünk, és szeretett szülőinknek végtelen gondjaik, szeretetük s teménytelen költségeik fejében s hála gyanánt valódi tudást és tudományt vihessünk haza.

Azon meggyőződésben ismételjük tehát alázatos kérelmünket, hogy ennek tiszta forrását és indokait a magas kormány bölcsessége azon őszinte loyális érületben fogja keresni, mely minden jól nevelt ifjút ősztönöz, hogy egykor a Fejedelemre és Hazára nézve polgári kötelességeit teljesíteni, nemzetének javára és becsületére válni s mint mívelt ember a korral haladni képes legyen.”

*

Túl a neveléstörténeti vonatkozású dokumentumok sokaságán, elsősorban természetesen *Széchenyi pedagógiai gondolatai* érdeklik a neveléstörténet kutatóját, a katalógus lapjait forgatva. Ennek gazdag lelőhelye – a naplók, feljegyzések mellett – a gyűjtemény levelestára. Egyik szép, bensőséges hangú darabja az a levél, amelyet *Széchenyi* 1847. augusztus 22-én írt tízéves Béla fiához:

Kedves Bélám,

Többszer akartam Néked már néhány sort írni, de eddig elé mindig kifogytam az időből. Ma vett – f. h. 16-ikán írt – soraidra azonban köszönettel akarok válaszolni. Mikor elfelejthetetlen Atyám nékem írt legelőször, nem mondhatom, mily nagy örömet éreztem, s így azt gondolom, Neked sem lesz közömbös, Atyádtul – ki egyszersmind leghűbb barátod, néhány sort kaphatni.

Hogy erős akaratod van, mint dolgozó méh, becsületesen szolgálni az emberiséget és kívált Honunkat, mely úgy is remitőleg nélkülözi az őszinte munkáló kezeket, azon igen örvendek.

Hidd el: a becsületes és munkás ember, minden mindenbevéve, a legboldogabb is; míg azért vagy éppen a here, csak terhül szolgál a világnak, sőt maga magának! – Már most, Isten segítségével nemsokára meglátjuk egymást, és viszonylag örülni fogunk; Te hogy Atyád még meglehetősen „megvan”; – Én pedig hogy Béla fiam nőt, erősödött, és tisztán megövtá szívét!

Csókkold Ödönt, Podhorszkyt pedig legbarátságosabban köszöntsd nevében! Isten tartson.

Széchenyi István.

Az utolsó bekezdésben említett Ödön Széchenyi kisebbik fia, Podhorszky Lajos pedig Béla nevelője volt. (K 199/8.)

A pedagógiai problémák kutatójának azonban érdemes beleolvasni a *Széchenyi–Eötvös*, a *Széchenyi–Wesselényi*, a *Széchenyi–Schedius* levelezésbe is.

*

Könnyen hozzáférhető, gyorsan kikereshető-kézbevehető iratok, dokumentumok várják a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának kéziratárában azokat a kutatókat, akik a *Széchenyi* István pedagógiai-közoktatásügyi gondolatait, terveit, tevékenységét kívánják alaposabban feltárni. (Hogy egy modern *Széchenyi*-monográfiára, benne egy

korszerű nevelő-Széchenyi-portréra milyen nagy szükségünk volna, azt – úgy vélem – nem kell részletesebben bizonygatnom.) S e kutatóknak ezután már nélkülözhetetlen közikönyve lesz ez a kitűnő, jól informáló, világosan eligazító katalógus.

MÉSZÁROS ISTVÁN

A LENGYEL OKTATÁSI-NEVELÉSI RENDSZER HELYZETE ÉS FEJLŐDÉSÉNEK TÁVLATAI

Szerte a világon, a szocialista, kapitalista és fejlődő országokban egyaránt munkálatok indultak meg az iskolarendszernek a tudományos-műszaki forradalom következményeinek és követelményeinek megfelelő korszerűsítésére. Az utolsó harminc év során a gazdaságilag, társadalmilag, politikailag és demográfiaileg rendkívül fejlődő Lengyelországban is felismerték ennek szükségességét. Ezért a Lengyel Egyesült Munkáspárt Politikai Bizottságának kezdeményezése alapján 1971 januárjában a Művelődésügyi Minisztérium Szakértői Bizottságot hozott létre a *Lengyel Népköztársaság oktatási helyzetéről szóló beszámoló kidolgozására*. Elnökévé Jan *Szczepański* professzort nevezték ki. A Bizottság 24 tagból állott: a tudomány különböző területeit képviselő tudósokból, tanárokból, közéleti személyiségekből és gazdasági szakemberekből. A szakértők két feladatot kaptak. Először: az oktatás és nevelés jelenlegi lengyel rendszerének értékelése és javaslat készítése annak fejlesztésére. Másodszor az ország népgazdasági, demográfiai és kulturális fejlődésének bekövetkezett változásai ismeretében, a képzési rendszer perspektivikus modelljének kidolgozása, jövőbeni feladatainak meghatározása, a terv, illetve egyes variánsai kivitelezéséhez szükséges anyagi feltételek kimutatásával.

A fenti feladatok megoldásához a Bizottság tagjain kívül több mint kétszáz szakembert vontak be a munkába. Ez a kollektíva a következő munkát végezte:

1/ Elemezte és értékelte a valamennyi Lengyelországban működő képzési rendszert, beleértve az iskoláskor előtti nevelést és a diploma megszerzése utáni képzést.

2/ Megvitatta az ország fejlődésének további útjait a társadalmi, gazdasági kulturális élet területén az évszázad végéig.

3/ Kidolgozta az oktatási rendszer fejlesztésének vázlatait.

A Bizottságnak ez a munkája olyan lengyel képzési formák keresésére irányult, amelyek teljesen biztosítanák a nemzeti célok megvalósítását, és kielégítenék a magas fejlettségi fokon álló szocialista társadalom szükségleteit;

4/ Figyelemmel kísérte a világ fejlett országaiban az oktatási rendszer tanulmányozásával kapcsolatos tájékoztatási-módszertani munkát, a különböző országok oktatási reformterveit, nemzeti és nemzetközi szakértői bizottságok jelentéseit az oktatás területéről, az iskolaügy fejlődésének prognózisait.

A Szakértői Bizottság kilenc tagú (társadalmi munkában dolgozó) elnöksége két éves tevékenysége alatt két kiadványt tett közzé: „A Lengyel Népköztársaság oktatási helyzetéről szóló beszámoló alaptételei és tézisei” (1973. február), és „Beszámoló az oktatás helyzetéről a Lengyel Népköztársaságban” (1973. május).